

TAGE KAARSTED: Ove Rode som indenrigsminister. Udgivet af Institut for Presseforskning og Samtidshistorie. Odense Universitetsforlag, 1985. 364 s.

Hermed foreligger bind 3 i Tage Kaarsteds stort anlagte Ove Rode-biografi. For fuldstændighedens skyld må der komme endnu et, og det kan godt gå hen og blive det interessanteste, hvad jeg skal vende tilbage til. Det kan imidlertid også have lange udsigter. Der gik 14 år mellem bind II og III. Forfatteren mener åbenbart selv, at det er lovligt lang tid, for han undskylder sig i forordet med henvisning til den imponerende række af udgivelser, der pryder den modstående side. Den lange ventetid skyldes altså alt andet end uvirksomhed. Kaarsted er formentlig landets mest produktive historiker, og de fleste af hans arbejder er netop relateret til den tid – årene 1913–1920 – som dette tredje bind omhandler.

Men uanset hvad grunden til den lange pause har været, har den næppe gavnet fremstillingen. Den bærer præg af at være skrevet med lange mellemrum. Arbejdet forekommer derfor noget uegalt, og visse kapitler synes kun at være blevet til under en sur pligts tvang. De egentlig biografiske afsnit er langt de bedste. De er fængslende og skrevet i den levende stil, som kan karakterisere Kaarsted, når stoffet giver hans sans for mennesker og evner som karaktertegner udfoldelsesmuligheder. Få kan som han i enkelte klart formulerede sætninger udtrykke noget centralt om personer, der giver hele fremstillingen større dybde. Det er også tilfældet i dette binds biografiske afsnit, men denne skildring af hovedpersonen forekommer ikke at være integreret i de mere politisk-faktuelle afsnit på en måde, så man føler sig overbevist om, at Rode indtog den helt fremtrædende plads i ministerkollegiet, som forfatteren tillægger ham.

På samme måde som jeg finder, at bindet består af to ikke særligt velintegrerede dele, vil jeg her først behandle bogens biografiske afsnit og bagefter det faktuelle historiske.

Kaarsted får ganske enkelt sine læsere til at holde af Ove Rode. Han fremtræder som en personlighed og samtidig som et dejligt menneske. Dertil var han en flot figur i det offentlige landskab. Han formelig glitrede af udstråling, ånd og elegance, og det gik hånd i hånd med årvågent og ægte socialt engagement og en udviklet politisk tæft. Som type har han været en sjælden skikkelse i det politiske liv, der oftere har været præget af en I. C. Christensensk forslagenhed, en P. Munchs knastørre saglighed og en Staunings jævne og værdige folkelighed. »Rode var af sind en kunstner...«, hedder det, og Kaarsted viser, at politikeren i Rode aldrig fik bugt med det øvrige menneske. Selv i den mest fortravlede indenrigs-

ministertid holdt han sine andre interesser i live og dermed sine ressourcer intakte. Mens han sad på Slotsholmen og administrerede reguleringspolitikken, og solen skinnede udenfor, gik hans længsel til sommerboligen i Kregme, til familien og til den have, hvor han med stolthed fremviste sine kål og asparges. Det smukkeste billede af Rode i denne bog giver – Kaarsteds skildring ufortalt – de fotografier, der viser ham sammen med børn og børnebørn på stranden og i haven i Kregme. Sammenfattende herom kan man slutte, at Rode bevarede sansen for tilværelsens såkaldte »små« glæder. Sammen med hans umiddelbare venlighed og aldrig svigtende forståelse for de svages vilkår, har det forlenet ham med en menneskelighed, som professionens uomgængelige magtstræb og -udøvelse ikke formåede at neutralisere.

Af disse grunde, mener jeg, kan fjerdebindet blive det interessanteste. I eventyrets verden lever prinser og prinsesser som bekendt lykkeligt til deres dages ende, når den første tids prøvelser er veloverstået. Helt anderledes forholder det sig som regel med vore toppolitikere. De, der ikke faldt med støvlerne på, synes at have haft svært ved at give resten af livet et meningsfuldt indhold, hvadenten deres otium var selvvalgt eller påtvunget. Når den tid kom, synes de at have været ædt op indefra af det politiske livs krævende arbejde i en sådan grad, at tiden efter for mange synes at være blevet en noget bitter affære. Jeg ved ikke meget om Rodes skæbne efter marts 1920, men hvad jeg indtil nu har læst gør mig forvisset om, at han er en undtagelse. Derfor kan sidste bind blive den optimistiske beretning om en toppolitikkers fald ned på benene og hans videre vandring.

Flere steder profilerer Kaarsted Rode ved hjælp af P. Munch. Forsvarsministeren er gjort til den triste og grå bagvæg, hvorpå den farverige, fantasifulde, undertiden overilede og som regel temperamentsfulde Rode træder frem for læseren. Som dramatisk middel er sammenligningen velvalgt, men som målestok for de to politikkers respektive betydning fører det formentlig til en undervurdering af Munch. Jeg tror, at det i højere grad var »tørvetrilleren« og »stokfisken« Munch, end det var den noget labile Rode, der holdt sammen på ministeriet under de kriser, hvor det truede med at slå revner. Rode var sikkert ofte de forløsende formuleringers mester, men Munch havde den hjertets renhed, som det at ville eet siges at være. Munch ville magten for det radikale ministerium og dets ideer, og da verdenskrigen var brudt ud ville han fastholde den for en meget høj pris. Det ville han, fordi han allerede i november 1913 under sin gennemgang af papirerne i sit ministerium havde fået et for ham utvivlsomt rystende indblik i de sikkerhedspolitiske forberedelser, der var truffet i Klaus Berntsens tid og under aktiv medvirken af Niels Neer-

gaard. De havde bl.a. forberedt en kongelig anordning om belejringstilstand i København, hvis der skulle mobiliseres. Heri var indeholdt bestemmelser om militær myndighedsudøvelse, der ikke var så forskellige fra dem, landet lærte at kende ca. 30 år senere. Munch har sikkert betragtet det som lidt af en katastrofe, hvis det var Venstre, der skulle navigere Danmark uden om krigens mange skær og det oven i købet med en politisk uberegnelig konge på kommandobroen, der i så fald ikke mere ville blive holdt på plads af en kølig Scavenius.

Vanskeligheder havde ministeriet nok af – og langt flere end det fremgår af såvel denne som andre fremstillinger af tidens historie. Til tider ser det ud til at have været et problem at holde sammen på det. For forskningen er det desuden et problem, hvem der primært klarede denne opgave. Problemet skyldes, at den mand, der har givet ministeriets dets navn – Carl Th. Zahle – er så meget af en baggrundsfigur i samtidens kilder og i de hidtidige fremstillinger, at man stadig må spørge, hvad han ud over navnet iøvrigt har givet sit ministerium.

Kaarsted lader skinne igennem, at først og fremmest Rode var ministeriets politiske sammenholdsfaktor. I så fald er det nok eneste gang, at »en kunstner af sind« har løst den opgave. Jeg tror snarere, at det var »stokfisken«. Nu kan Kaasted mene – og han ytrer sig i den retning flere steder – at Munchs optegnelser og erindringer er en tendentiøs kilde, hvilket vistnok vil kunne menes selv om en ubeskrevet kalender, og han bruger denne sin antagelse til at postulere, at der fra Munchs side herskede et ikke helt undertrykt jalousiforhold til Rode. Grunden skulle være at Rode i 1913 fik det indenrigsministerium, som Munch havde haft i det første radikale ministerium, og gerne ville have haft igen. Det er imidlertid højst diskutabelt om forsvarsministeriet – set fra en radikal vinkel og ikke mindst på baggrund af Munchs eget engagement i og kendskab til sikkerhedsproblemerne – var et mindre vigtigt ressort end indenrigsministeriet, da først krigen var en kendsgerning.

Dette bind er del af en biografi, men hele værket er på den anden side lagt så bredt an, at der er blevet en del plads til den mere almene historie. Det er der også et stort behov for, thi trods de mange studier vi har af denne periode, er der stadig centrale politiske spørgsmål, som ikke er blevet behandlet. Det gælder kongens rolle i det daværende politiske system, og det gælder udviklingen i partiernes indbyrdes forhold.

Når jeg nu i det følgende vender mig til bogens historisk-faktuelle del, bliver det med nogle i overvejende grad kritiske bemærkninger, som først og fremmest retter sig mod forfatterens seen bort fra politiske forhold, der var basale vilkår for ministeriet som helhed og dermed også for indenrigs-

ministeren. Sagt med andre ord: Efter min mening er der for meget rugmaksimal og for lidt om tidens almene politiske magtspil.

Vørst er det, at kongemagtens plads i det politiske system – både den formelt forfatningsmæssige og den reelle politiske – ikke er taget op. Da parlamentarismen blev indført som statsskik her i landet i 1901, blev der sat punktum for den lange strid om magtforholdet mellem de to ting. Men det forfatningsmæssige spørgsmål vedrørende magtforholdet indenfor regeringsorganet – dvs. mellem kongemagt og ministermagt – var uafklaret i hvert fald til efter påskekrisen i 1920. Herom vidner synspunkterne hos datidens retslærde, og – hvad der måske er politisk nok så vigtigt – datidens aktører var ligeledes af den opfattelse at kongen i tilfælde af konflikt var forfatningsmæssigt berettiget til at tage et forretningsministerium. Det var kongens opfattelse, det var de borgerlige politikeres og – hvad der var væsentligst for magtforholdet – de radikale ministre med konseilspræsident Zahle i spidsen mente det også.

Det sidste var afgørende for kongens faktiske indflydelse, for det betød, at ministrene afpassede deres indstillinger i statsrådet – ikke efter, hvad de ideelt set fandt rigtigst – men efter, hvad de mente, de kunne få kongen med til. Den manglende behandling af dette betydningsfulde spørgsmål er forbavsende i betragtning af den fremtrædende plads spørgsmålet har fået i de radikale ministres optegnelser. Det centrale kildested hertil er den side i optegnelserne (Bd. II p. 183–184) hvor P. Munch sammenfattende og principielt diskuterer ministeriets forhold til kongen. Han skriver her til slut: »Det [kongens tilbøjelighed til eventuelt at tage et forretningsministerium] var en Kendsgerning, vort Ministerium i hele dets Tid maatte regne med. Den maa tages med i Betragtning, naar man vil forstaa disse Aars Historie. Den fik mindre Betydning under Ministerierne af 1924 og 1929, men vist nok mest, fordi der da ikke kom til at foreligge Spørgsmaal, hvor Modsætningen i Synspunkter paa samme Maade gjorde sig gældende«.

Nu kan Kaarsted mene, at Munch er tendentiøs, men det må have været et problem for forfatteren, når han er stødt på de mange steder i helten – Ove Rodes – dagbøger, hvor ministeriets vanskeligheder med kongen omtales. Munchs kritik er holdt i den for ham karakteristiske sagtmodige form, Rodes er derimod ubarmhjerterig. Særlig graverende og måske tåbelig var kongens optræden den 5. juni 1915 efter underskrivelsen af den nye grundlov (Rodes dagbøger p. 94–95). Hvorfor er Kaarsted ikke gået ind på dette politisk vigtige problem? Svaret kan være, at Kaarsted i sin egenskab af kongelig ordenshistoriograf har ment sig forhindret heri. Men så er det angribeligt, at Kaarsted indirekte tager spørgsmålet op de steder, hvor han mener at kunne kritisere ministeriet

for at dække sig bag den kongemagt, som det iøvrigt forholdt sig kritisk til (nemlig p. 124, 135 og 202). Sandheden om Christian X. er bl.a., at næsten alle, der kom i nærmere forbindelse med ham, fandt ham forholdsvis umulig. Politisk var han uberegnelig og psykisk var han labil. Sådan må man godt gå frit omkring i Danmark og være – heldigvis – men det bliver et problem, når sådanne egenskaber kombineres med politisk indflydelse og med vedkommendes egne overdrevne forestillinger om sine beføjelser. Der er stadig behov for en fremstilling af tidens politiske historie, der inddrager kongens indflydelse på udviklingen.

Det andet spørgsmål, som burde være taget op i fremstillingen i et vist omfang, er udviklingen mellem 1913 og 1920 indenfor selve partisystemet. I perioden fra 1901 til 1913 med de hyppigt skiftende ministerier fortrinsvis af forskellige fløje af partiet Venstre ligner dansk parlamentspolitik et noget uoverskueligt rod. I forbindelse med de mange valg i 1920 fik partisystemet den 4-partistruktur, som det i store træk beholdt til 1966, da Socialistisk Folkeparti begyndte at komme ind i varmen. Fremkomsten af denne struktur skyldtes næppe alene tekniske problemer omkring den nye valglov, men sikkert lige så meget, at de politiske samarbejds- og modsætningsforhold mellem partierne var blevet grundigt afprøvet i de foregående syv år i forbindelse med drøftelsen af de talrige kontroversielle spørgsmål, som dukkede op i ministeriet Zahles funktionstid.

Til denne udvikling bidrog, at de mange venstregrupper først i den lange oppositionsperiode antog karakter af et mere fast sammentømret parti, og at den siden 1905 eksisterende drøm om forsoning og genforening med de radikale i samme periode viste sig kun at være en drøm. Det er med rette fremhævet om dansk politik i det meste af dette århundrede, at den har været karakteriseret af samarbejde hen over midten. Men forudsætningen for rigtigheden af denne iagttagelse blev til mellem 1913 og 1920, for da blev den store midterblok af venstregrupper definitivt delt og samlet på en måde, så der blev en skillelinje at samarbejde hen over. Det betød, at Socialdemokratiet og Det konservative Folkeparti som fløjpartier henholdsvis til venstre og til højre blev aktivt inddraget i et regerings- og oppositionsmønster, der i det hele taget gjorde meningsbrydningerne om de politiske spørgsmål klarere og mere strukturerede.

Mange vil sikkert hævde, at sådanne analyser ikke hører hjemme i en politisk biografi. Men faktisk er fremstillingen allerede – og som nævnt ovenfor – ret splittet i en overvejende biografisk og en almen historisk del. Sidstnævnte ville have vundet ved, at den magtkamp med kongen og det partisystem, som ministeriet befandt sig som en del af, var blevet

inddraget som ramme for forståelsen af de mere specifikke sager, der behandles i fremstillingen.

Jeg vil slutte, som jeg begyndte: Værkets biografiske del er særdeles vellykket. Det er skrevet med stor varme og med det utvivlsomme formål at formidle billedet af en rigt facetteret og tiltalende personlighed med mange talenter – en af de sjældne skikkelser i dansk politik. Det formål er lykkedes i fuldt mål, selvom det kræver mere af sin forfatter end faktuelle politiske skildringer og analyser.

Wilhelm Christmas-Møller